

Leto I.

Štev. 2.

Jugoslovanski učiteljiščnik

Urejuje Tone Seliškar in Milena Žun.

Tisk tiskarne br. Rumpret v Krškem.
Upravitelj lista Joško Žabkar.

Ljubljana meseca svečana 1919.

INA POLHOGRAJSKA:

DEVIŠKA BREZA SANJA...

Deviška breza sanja
lep sen bodočih dni,
da z Vesno pride vetrič,
s poljubom jo zbudi.

Pretresa mraz ji ude,
odeva pajčolan;
nestrpno čaka ljubčka,
pa ta je še zaspan.

A skoraj, skoraj pride
in privrši čez plan.
Ljubav vzbudi zelenje,
cvetoča bo ravan.

MILENA ŽUN:
KESANJE.

Poznate kesanje, ono kesanje, ki pride, ko pada mrak, tiho in pošastno...? Mehka je takrat človeška duša, vsprejemljiva za vsak najrahlejši občutek. Ko pada mrak pride z neslišnimi koraki, in duša zaplaka bolesti. Tam iza polmraka pa so vprte v me oči, mokro se blesteče, kot bi plakale. Hočem vstati, hočem zbežati, a noge so trde in težke. In oči zro na mene, očitajoče, otožno.
V duši vstaja spomin...

* * *

Pred hišo smo stali, bratov prijatelj, brat in jaz. V „Unionu“ je bil koncert, nestrpno smo čakali starišev, da pojdemo.

Veseli in razposajeni smo bili, glasan smeh je donel v mrak.

Iz sosednje gostilne se je čulo petje, hripavo vriskanje, surov krohot.

Mimo nas je prišel mož, negotovih korakov, zibajoče se hoje. Pijan...

Zasmejali smo se, brezskrbno in veselo.

Odpreti je hotel vrata gostilne, a zgubil je ravnotežje in omahnil.

„Ej oče, malo preveč ste se ga nabrali,“ je med smehom vskliknil bratov prijatelj. In vsi smo se zasmejali, brezskrbno, kot se smejejo oni, ki ne poznajo boli.

A takrat se je vptlo v me dvoje oči, tužnih in solznih. Tam izza sence je stopilo dekle, položilo roko na moža in reklo z glasom, zadušenim od solza: „Oče!“

Omolknili smo vsi, nekaj čudnega je vstrepetalo v naših srcih. Besede, zgovorjene v lahkomišelnosti, so zbolele tudi nas in globoko smo klonili glave...

„Oče, pojdiva domov!“ proseč glas, ponižen in drhteč... In dekle jo prijelo roko očetovo in ga hotelo potegniti za seboj. A ta je odprl gostilniška vrata, stresel dekletovo roko in vstopil. Glasen hrup ga je sprejel.

Dekle pa se je naslonilo ob zid. Mehak, nežen obraz je imelo in dvoje čudovitih, črnih oči je vprlo v nas. Solza je zdrhnila čez lice, obrisala jo je, kot bi se sramovala...

In med zadušenim plačom je vskliknila očitajoče, drhteče: „Oče je!“

Stali smo tihi, nemi.

Dekle pa je pokrilo obraz z rokami in med prsti so ji polzele solze.

Stopila bi tja pred, prosila bi jo odpuščanja, a kot vkovana sem stala na mestu.

Mehke besede, polne ljubezni in usmiljenja, sem hotela govoriti, hotela sem ji obrisati solze, a pogled, vprt v me, mi je vzel vso moč.

„Tudi ti imaš očeta, in ljubiš ga! A vendar si se smejala, brezskrbno in veselo, mi je očital ta pogled. In meni je bilo hudo, tako hudo, da bi plakala, — ko bi našla solze.

Vsi smo bili tihi, potrti, naš vesel smeh je utihnil in zrli smo na dekle, ki je slonelo tam ob zidu in upiralo v nas svoj očitajoči pogled.

* * *

Velika dvorana hotela Union. Glava pri glavi, na vseh obrazih pričakanje.

Medvedova je pela. Mehke besede, s svojim temnim, nekoliko zastrtim glasom.

Oj ti črna ciganka Marija...

Bratov prijatelj se je sklonil in mi pravil nežne, ljubeznipolne besede, ki so se mi vkradle v dušo, mi govorile o sreči.

Kako črne imaš ti oči! je pela na odru.

In jaz sem zagledala one oči, ki so bile vprte v me, očitajoče in bolešno.

Naslonila sem se na pregrajo in zaplakala, tiho, pridušeno.

One ljubeznipolne besede pa so se mi zdele kot greh, in sovražila sem skoraj onega, ki je stal poleg mene, in o katerem sem menila, da ga ljubim.

In nisem našla odgovora, molčala sem, dokler ni zadonel po dvorani glasan aplavz. On pa je stal poleg mene, visoko vzravnan in zrl nekam daleč.

In nihče ni našel zblizajoče besede...

Morda je šla takrat sreča mimo mene, a jaz je nisem videla, je nisem hotela videti, ker je vstalo v moji duši kesanje, ker sem slišala one besede, zgovorjene v mladostni prešernosti.

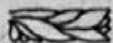
* * *

In še čutim ono kesanje, ki pride tiho, pošastno.

V me pa se upro oči, zastrte od solz in slišim oni od plača zadušeni glas: „Oče je!“

* * *

Na srečo se spomnim, ki je šla mimo mene in se me dotaknila, na srečo, ki morda ni bila sreča, temveč medel fantom...

TEODORA:

OB MORJU . . .

Na našem jugu je bilo, — tam, kjer objema zemljo morje . . . Nekdaj se je ta zemlja razdrobila in nasula v našo Adrijo otoke. Morje pa ji je to dobroto vrnilo s tem, da je posulo obal z bogatimi lukami. Južna obal naše Adrije je tako žarka, da njeno solnce praži sivi kamen; žare pa tudi srca narodova, vročega plamena. Tam se pere kri s krvjo, tam čuvata puška in nož čast svojega naroda. — O krasna zemlja! Med bori in dičnimi lovori v tvojih gajih pokriva zemljo zeleni baržun posejan s pestrim cvetjem. — O! Koliko sladkih spominev nate zemlja dalmatinska mi boža srce. Kako krasan je bil večer, ko sem sedela sama, čisto sama na skali in občudovala tvoje veličastvo morje! Tam na zapadu je tonilo solnce, kakor velika goreča ladja . . . Noč je prihajala, razpletala je svoje črne lase in senčila belemu svetu vedro lice. Z eno roko je senčila svetu lice, z drugo roko pa je vezala poedine zvezde z zlato nitjo na modrem nebesnem svodu. Sinje morje pa je snivalo v tišini. Le tu in tam se je pognal bedoč valček k obali in zamenjal srebro svojih pen z razsutim cvetjem po obali. — Na obali pa so stali nemi beli dvori, kakor od umetnice naslikani na tkanini blede mesečine. Tiho, mirno je bilo . . . Še veter je zadržal lahni dih, hoteč pošepetati z razcvelim drevjem, o krasoti blagega večera, katerega je mati priroda pripravila skrivnostni ljubezni . . .

Slonela sem na skali uro za uro in se naslajala ob krasoti našega morja. Moje misli in sladke sanje pa so plule na srebrnih valčkih morja tja v neskončnost. Zvonček male kapelice stoječe na skali me je često zbudil iz sladkih sanj, opominjajoč me, da ni moj dom pri morju, da se je treba vrniti . . .

INA POLHOBRAJSKA:

V MESEČNI NOČI.

Zdravnik bolnikov, mesec tožni,
oj ti edini, daj mi mir.
Le ti obraz moj vidiš blede,
in veš za moje tuge vir.

Ne, da bi mi srce gorelo,
v nejasnost le brez ciljev gre.
Živeti komaj je začelo,
že brez moči v obupu mre.

Pred meseci še svitla, jasna
življenja pot se zdaj temni.
Nekoč bodočnost lepa krasna
se vedno bolj umika mi.

Zastonj so mile prošnje moje
saj mesec je le mrtva stvar.
Komu naj tožim dušne boje,
komu je moja žalost mar?

A vendar, mesec, tebi tožim,
ker ti se meni ne rogaš.
V posmeh živečim roko prožim,
a ti žaliti me ne znaš.

Skeleče, vroče bolečine
nekoliko tvoj dih hladi,
navidezni pa mir izgine,
ko noč se zopet v dan zjasni.

Nemir je v meseca blestenju . . .
Vzdihljaji, klici in tožbe
vrojene v večnem hrepenenju
se v mesečno polnoč gube.

TONE SELIŠKAR:

ODLOMKI IZ PRIJATELJEVEGA DNEVNKA.

Od njega mi je ostal samo dnevnik. Par popisanih listov, ki mi jih je poslal par dni pred smrtjo. Lepšega mi ni mogel zapustiti kot to. Saj mi je zapustil s tem vse svoje premoženje, svoje najdražje — svoje misli.

Kaj ga je privedlo do pisanja dnevnika, ne vem. Slutim pa, da se je vsled spoznanja, ki si ga je pridobil tekom zadnjih let, užalostila njegova duša in mu zagrenilo poslednje dni življenja. Prilike ni imel, da bi potožil prijatelju svoje veliko gorje. V napisavanju svojih misli je našel uteho. Zaupal je svojo veliko žalost nad življenjem, dnevniku.

Beli listi leže na mizi . . . kakor bele kosti, razmetane po grobeh. Iz njih sije del življenja, polno bridkosti in zatajevanja, polno grenkobe in obupa . . .

* * *

Po dolgem času sem šel danes zopet po Večni poti. Priljubila se mi je že nekaj, priljubili so se mi stari borovci, vitke smreke in starikave bukve. Da, že od nekaj jih ljubim, od onega časa, ko sem še šetal med njimi v razkošju sreče, idealov in ciljev, ko sem še živel tisto brezskrbno lepo življenje ljubezni, ko sem se čutil najsrečnejšega na svetu — od takrat, ko se mi je pristudila vsaka laž in vsako hinavstvo in ko sem se vnel za vse dobro in lepo.

Se še spominjate vi vsi, borovci, smreke in bukve tistih lepih časov? Hodila sva zamaknjena v tiho srečo, polegala pod vami na mehkem mahu in si trgala rdeče rože. K vam sva se zatekala, k vam v samoto, da nama ne bi pogledi hudobnih ljudi uročili najino srečo.

Bahato ste se šopirili takrat v zelenju in cvetju, in bršljin se vam je ovijal, da ste bili kot kronani knezi. Sprejeli ste naju v svojo sredo, da smo živeli kot v deveti deželi, v deželi blagostanja in ljubezni, v deželi, kjer ne poznajo hinavstva, ne nevoščljivosti, ne greha.

Lepi ste bili v zelenju! Pa še stokrat lepši se mi zdite danes, obteženi s snegom, goli in raskavi kot obnemogli starci. Potrti stojite in povešate glave, sužnji ukovani v železje usode.

Stal sem pred njimi danes. Minulo je lepo življenje, minulo vse — ki se ne povrne več. Onim se povrne čez mesece novo življenje, vse njihovo bogastvo. Meni pa ostane to prokleta spoznanje, ki me je pahnilo v tugo in boleost. In niti prijatelja nimam, da bi mu potožil mojo nesrečo, da bi mi lajšal življenje. Lažje bi mi bilo. Tako pa se bojim slehernega trenutka, in z grozo pričakujem družega dne, ki mi bo prinesel novih bridkosti in razočaranj.

* * *

Lep večer me je zvalil iz sobe. Po mučnem delu sem si poiskal razvedrila, to se pravi, sem si ga hotel poiskati. Ne vem kaj me je zmotilo, da sem zašel tjakaj.

V kavarni sem se vsedel tik okna in opazoval promenado. Samo mlado življenje se vali mimo, kot da ga ni ne konca ne kraja. Tu par, tam trije in zopet cela gruča, prihaja počasi v živahnem razgovoru po zmrzlem snegu. Dvoje deklet se koketno ozira na ono stran, kjer se jima smehlja njunin cilj. Na nasprotnem oglju zatrjuje mlad študent z burnim zamahovanjem svojih rok oboževanki svojo simpatijo. Vse se raduje! Samo nizki stražnik stopa dostojanstveno, kot živa priča minule mladosti.

Z opazovanjem mi je minul večer. Ko sem se vračal, se mi je zasmililo vse to življenje, ki sem ga ravnokar gledal. Ironija s svojo neskončno smešnostjo se me je polastila. Tako vsakdanji, tako malenkostni so se mi zdeli vsi. Zakaj ni drugače, zakaj vedno isto!

— In zahotelo se mi je po grobosti, po obutih dedcih iz „Nove vasi“, in po Cankarjevem Kurentu, da bi po zvokih njegovih gosli zarajali vsi ti ljudje po uličnem tlaku, da bi se jim obrazi raztegnili od radosti in strasti.

* * *

Dar enoličnih zimskih dni je minulo. Razen par pisem in kart, ki sem jih prejel od doma, me ni ničesar spravilo iz starega tira. Občudoval sem vstrajnost in voljo, ki jih imajo pisci vseh teh pisem. Od največjega do najmanjšega, vse po vrsti — kakor protokol. Da so zdravi doma in da isto želijo tudi meni, kako se rede svinje v svinjaku, da je kupil oče novo pipo in na koncu, kot bi bilo postransko — če rabim kaj denarja. Ha, ha, ko bi zedeli, kako me vse to zanima!

Samo Francetova karta me je razveselila. Piše, da popivajo cele noči po Ljubljani, pojejo in ljubijo za kratek čas. Vendar enkrat po dolgem času malo zadovoljstva! Oj le živi, ne boš se kesal! Preveseljači tisto kratko dobo, da boš potem lažje zadel svojo butaro na ramo, da boš dovolj močan, da jo poneseš do konca.

Rad bi ti bil poleg prijatelja še drug ob tvojem sedanjem življenju! Zakaj tvoje življenje se mi zdi kot igrača, s katero se poigravaš sam in ne drngi. Dan na dan ubijaš kot muho na steni in nič ti ni žal po njem. Z lahkim srcem pustiš, da gre mimo tebe tok sedanjih dogodkov, ki te za hip razvesele, za hip užaloste, te v časih navdušijo za novo kupico, ki jo izpiješ v svojem zadovoljstvu na zdravje vseh pametnih in norih in samega sebe. Zraven pokadiš par cigaret in ne misliš na nič družega, kot na kakovost v tobačnem ekstraktu namočenih bukovih listov, in si za spremembo (pa samo včasih) poželiš po pravem tobaku. Da ni tako vsakdanje vse

to, si si poiskal ljubice, pri kateri se hinavsko oprustiš radi zamude in ji razblebetaš vsa važnejša opravila ubitega dne.

Blagor ti! Ko bi bil jaz na tvojem mestu, bi podvojil vse to početje, — zadovoljen bi bil, in ne bi šel menjat niti z golobi, ki gnezdijo v zvoniku stolne cerkve in ki jim rastejo krofi od same ošabnosti, ki so si jo nalezli od ljubljanskih fijakarjev.

* * *

Še par dni, pa zapustim ta kraj. Žal mi je, toda če pomislim, se veselim tega trenutka. Posetil sem danes priljubljeno krčmo, da se poslovim od ljubih spominov. Odkar sem bil zadnjič tam — in od tega je že par tednov — se ni nič spremenilo. Vedno isti pivci, isti kvartavci, iste natararice. Ja, še Podrekarjev Tine je prišel s svojo harmoniko. Prijatelja sva si s Tinetom. Dobra duša je, kot so godci vedno, in kadar igra, gleda po sobi, kot bi mu bilo žal po melodijah, ki jih potrosi za denar in vino po sobi. Ni takšen kot so drugi godci, in zato ga imam rad. Ko je bil mlad je hodil v šolo. S petnajstim letom pa je pustil knjige in šel po svetu. Pravi, da se je počutil najsrečnejšega takrat, ko je hodil po Hrvaškem in godel na kmečkih svatbah.

Prosil sem ga, naj zaigra v slovo. Rad mi je ustregel. Prej pa je spil še kozarec vina, da so še dolgo visele kapljice ljutomerčana na redkih brkih.

Nategnil je harmonike, da se je zazibala svetilka na stropu, in je zaigral poskočno in veselo, da so nehali kvartavci preklinjati, da so se vzdramile natararice, da se je pijanec pri sosednji mizi prebudil in si samega veselja naročil še en polič in vrgel drobiž v godčev klobuk.

Pa so se zavrteli pari v divjem valčku, bili s petami ob gnila tla, da se je dvignil prah in zoperni duh po znoju.

Tine pa je godel sredi sobe na ples in niti časa ni imel, da bi mi stisnil roko v slovo. Samo pokimal je in se turobno nasmehnil — razumela sva se.

Po polju sem se vračal domov. Prsteni duh je plaval nad njim, v daljavi se pa je svetlikalo.

Ko sem počasi stopal proti mestu, so mi vstajale pred oči sence vseh onih, ki jih zapuščam z lahkim srcem, po katerih se ne bom žalil nikdar, katerih delovanje in mišljenje se mi je pristudilo, katerih se ogibam kot mrhovine. Njih odkriti značaji — tako so povdarjali vedno — so jih dovedli vsakikrat na pot obrekovanja in laži. Proti moji volji so mi s svojimi besedami trpinčili dušo, in v hotenju stavili grde ovire, za hrbtom psovali mojo osebo in jo obmetavali z blatom.

In sedaj čakam s hrepenenjem one ure, ko zapustim mesto in se napotim na kmete, v rovte, kjer bom sameval s svojimi mislimi in se spominjal s studom onih kreatur, ki so mi grenile življenje.

* * *

Popoldne sem ju srečal. Vzradostil sem se ob pogledu — in da ne bi bil jaz, bi šel tja in jima častital k zadovoljstvu.

Lahkih korakov, kot bi se zibala na valovih sreče sta brzela po trotoarju za topljena v pogovor. — Ko sem govoril zvečer s tovarišem mi je razodel svojo neskončno srečo.

Našel sem vendar v vrtincu življenja dvoje idealnih bitij, ki se ljubita in živita zadovoljno. V letih, ko smo brodili človeško kri, ko so tonile mase v zamazanem grehu, so se ljudje ogibali idealov. Živeli so svoji strasti in bili v svojem poželenju hujši od zveri. In še sedaj ne ponehava ta kuga v svoji brezprimerni lakomnosti, po

čistosti naših duš. Vseh ni umorila. In tiste povelečujem tembolj, tajti volja njih je stanovitna, moč njihove ljubezni nezlomljiva — ker jo varujejo čiste misli in čisto nagnenje po njej.

Ko sem jo videl prvokrat skupaj z njeno prijateljico, se mi je zdelo, kot bi posvetil svetel žarek v mojo dušo. Spoznal sem, da je na svetu še čista prijateljska ljubezen, nesebična in čista kot demant v kraljičinem diademu. Tembolj me je razveselilo, ko sem opazil, da je našel tudi moj tovariš vrline ene iz teh, ki so mu postale vzor in cilj življenja. Kajti prepričan sem, da ga ni omamila njena zunanost, temveč njene neskajljene lastnosti. Če bi bilo prvo, bi bil malenkosten in zaničeval bi ga! Tako pa ga povelečujem, njo in njeno prijateljico, samo to me teži, da ne bi čez leta, ko se povrnem našel samo lahen sled po prejšni sveti ljubezni in prijateljstvu.

* * *

Kakšno iznenadenje! Prijatelj moj, Franjo se je peljal popoldne skozi mesto in me obiskal. Samo dve uri sva bila skupaj, da sva si pogledala v dušo, si vzbudila prijetne spomine prostih dni. Blaženi sta bili uri in ne morem si misliti, da je odšel. Njegove misli še vedno bdijo pri meni in polna soba jih je.

Povelečujem tisto uro, v kateri sva se našla. Bolj sorodne duše kot je njegova si nisem mogel najti.

Ko sva hodila še v srečnih časih skupaj po zelenih poljanah, sva si razodevala nazore, se zblíževala v mislih in postala močna v idejah. Dobro se še spominjam trenutka, ko je utrgal na polju rdeči mrak, ga vtaknil v gumbico in govoril:

„Poglej prijatelj tole rožo! Lepša se mi zdi kot vse vrtnice na svetu, ki jih goje vrtnarji in nosijo ženske na prsih. Vzgojena sredi zlate pšenice, zrastle samostojno, brez vzgoje, tako krasna, tako bogata in ošabna.

Rdeča so njena lica kot žareče nebo v večerni zarji. Zato se mi je priljubila, mi vzrastla k srcu, zato sem jo danes utrgal, da ti razložim svoje misli, ki se mi porajajo ob njej.

Kadar jo pogledam, se mi vzbudi želja, da bi bila moja ljubezen tako močna, tako čista kot boja makovega cveta. Da bi rastle med ljudmi kakor mak med zlato pšenico, da bi se ne zmenil nihče zanjo, da bi bila prepuščena samo meni, da bi rastle v mojem srcu, v mojih mislih. Po tej želji pa koprnim zaman. Ljudje niso kakor zlata pšenica, ki samo koristi — temveč so zveri, ki v svoji strasti ne poznajo mej in ti okužijo s svojimi blatnimi misli še tisti košček čiste duše, ki ti je ostal po materi.

Postal sem vsled tega mrtev in top. Ljudje me ne razumejo in tudi ti me nisi preje, kokler naju ni zvezala usoda v eno dušo. Ljubil bi, oh kako bi ljubil, da se ne bi bal razočaranja in hinavstva! Moja raztrgana duša je polna grenkih izkušenj, zato sem jo skrtil v krila ironije in športa. Ti veš prijatelj, da znam ljubiti vse, kar ljubiš ti in ljubijo izvoljeni — a samo bojazen, da ne bi vzbudil z ljubeznijo zaničevanja me je privedlo do tega kar sem. Ljudje se me ogibajo vsled tega. Naj se! Zadržuje mi, da imam tebe, poljano in rdeče cvetje!“

(Dalje prihodnjič.)

m. ž.:

NAŠA MODERNA.

Ob koncu 19. stoletja je prešnil slovensko slovstvo nov duh. Mlade, krepke moči so stopile na pozorišče naše književnosti, na literarnem polju je zavladovalo popolnoma novo življenje. In s tem se začena doba naše „moderne“.

Stritarjev idealizem se je moral ukloniti realizmu, njegova estetika ni imela več veljave in razvaline njegove „profesorske“ pravilnosti so postale temelj nove, žive, simbolistične dikcije. Na mesto zunanjih opisov stopi poglobitev v človeško dušo.

Ta nova doba se je oprostila onega mehanizma, ki se je razvil v dobi sistematiziranja Stritarjevega. Združila je dušno življenje kot svoj glavni predmet in smoter, postavila naravo za okvir in stvorila s tem ono bogato metaforiko in simbolistiko, ki je tako značajna za današnjo poezijo in tudi prozo.

Slovenci smo takrat stopili v stik z drugimi evropskimi literaturami in razvili sta se oni dve najvplivnejši umetnostni struji modernega časa: naturalizem in simbolizem.

Naturalizem se je razvil pri Francozih. Najvažnejši njegov zastopnik je Emile Zola. Odtod se je ta moderna struja razširila po Ruskem (Dostojevski, Tolstoj, Gorjky), prišla na Norveško (Ibsen) in odtod na Nemško. Odtu je stopila v našo literaturo.

Kaj pa je pravzaprav naturalizem?

„Nastal je iz onega materialističnega svetovnega naziranja, njegov glavni princip je, da naj bo umetnina zgolj slika dejanskega življenja. Naturalisti najraje rišejo nižine življenja, človeške zablode. V jeziku posnemajo vsakdanjo govorico, v drami so zavrgli verze in monologe.“ (Grafenauer.)

Druga umetniška struja je simbolizem. Ta je stvorila pri naših modernih ono bogato, bliščečo metaforiko.

Ti dve struji značita velik preporod v naši literaturi.

* * *

Tu hočem podati kratek opis glavnih zastopnikov naše „moderne“.

Osobito štiri zastopnike — pesnike na našem modernem slovstvenem polju, imamo, ki so se začeli razvijati vsi ob istem času: Kette, Murn, Cankar in Župančič.

Izrazita prikazen na slovstvenem polju je Dragotin Kette. Ni živel dolgo, a v kratki dobi svojega življenja nam je podaril bisere, kojih blesk ne bo zatemnel. Kette je vseskozi lirik.

Pesmi iz prve dobe so vesele, šegave, pozneje pa razberemo iz pesmij Ketteja - filozofa.

Občudujemo lahkota, elastičnost in prirodnost njegove pesniške dikcije.

Mojster je v opisovanju čustev, kaže nam pa v svojih pesmih tudi veliko ljubezen do domovine.

Na vrhunec pa se je Kette pospel s svojimi soneti. Pesnika moramo objektivno presoditi le, če ga presodimo po njegovih najboljših delih. In v svojih sonetih nam je Kette podaril svoje najboljše.

Približal se je Prešernu, občudovanja vredna je mojstrska oblika in fino izražanje.

Filozof je Kette v svojih sonetih in čudimo se, kako je 23 letni mož došel do tako zrelih nazorov.

V njegovi liriki ne najdemo sentimentalnosti in mehkužnosti, tudi v njegovih erotičnih pesmih ne. Ne prosjači ljubezni in milosti.

O ne, vi milostna, smo pa le mož!

* * *

Seveda, vse pesmi niso dovršene ne po obliki, ne po vsebini, marsikatero nejasnost in nepopolnost najdemo in temu je kriva njegova mladost.

Kette bi bil vsekako napredoval, ko bi mu bilo usojeno daljše življenje. Razširil bi bil svoje obzorje, razvil svojo izvirno individualnost.

A vse načrte in ideje je ugonobila smrt.

* * *

V isti dobi je živel in deloval Aleksandrov s pravim imenom Josip Murn.

On je eden onih pesnikov, ki so legli v grob, predno so se razvili. Bolehna mladost, nejasna in nestalna, gleda iz njegovih verzov. Brez rodbine, brez očeta, brez matere je bil pahnen v svet, stradal, koprnel, sanjaril in — pesnil je.

Če se zamislimo v njegovo življenje, v življenje jetičnega človeka brez svojcev, brez doma, ki zmrzuje in strada v stari cukrarni ob Ljubljani, bodemo umeli njegovo bolešno liriko in tožečo melanholijo.

On ljubi jesen, zimo, mrak in noč. In hrepenenje opažamo v njegovih pesmih, hrepenenje po naravi, po zdravem kmečkem življenju. Onega tajnega življenja žitnega polja in ajde in poljskih cvetov ni nihče tako opeval kot on. Znanе so njegove pesmi: Hrepenenje, Šentjanževo, Pesem o ajdi, Na planem, Kmetska pesem, Vlaha itd. Ena najlepših njegovih pesmij pa se mi zdi: „Ko dobrave se mrače...“ V to pesem je položil svojo dušo, položil svoje sanje, svoje hrepenenje.

Jasnih, jasnih solčnih dni,
polnih borb, polnih ječanja
vsklika hrepeneče, a

Tiho, tiho dalje sanja
noč, z bliščečimi očmi.

* * *

Marsikaj lepega še najdemo v njegovih pesnitvah, le umeti ga moramo. In upravičen je epitaf, ki ga je postavil dr. Prijatelj na čelo zbirke njegovih pesmij.

Življenje celo, sprt, nestalen,
Mirú resnice, sreče je iskal.
Njegov bil smoter temen, daljen,
umel ga ni, zato je spal.

Pal je prezgodaj. In škoda ga je bilo...

* * *

V našem slovstvu je naturalizem pričel gojiti Govekar.

In ravno ta naturalizem je imel za za reakcijo našo mlado, simboliškosecesionistično šolo.

V to šolo spadata še Kette in Murn.

Ta struja je vsa prožeta simbolizma, metaforike in sentimentalnosti, tvori krasne pesniške forme, in je težka in globoka.

Najboljši njen zastopnik na liričnem polju pa je Oton Župančič.

Tako izrazita, markantna prikazen na našem liričnem in slovstvenem polju sploh, da je, lahko rečem sam. Visoko se dviga nad svojimi sovrstniki, voditelj naše lirične struje je, krepak je, potegnil vse za seboj.

Že kot gimnazijec je objavljajal pesmi v „Vrtcu“ in „Dom in Svet-u“. Te njegove pesmi se odlikujejo po ljubki vsebini, po krasni nazornosti izraza in po nekem preprostem, melodioznem ritmu.

Pozneje je objavljajal svoje pesmi v Zvonu, kjer je obudila njegova bogata domišljija, združena s krasno obliko, pozornost.

Misli so globoke, zavite v lahno mistiko. Potem je izdal l. 1899 prvi zvezek svojih pesmij „Čaša opojnosti“.

Že naslov je moderen, izbran po okusu francoskega dekadentstva in cela zbirka se nam predstavlja kot moderna pesniška knjiga s pesniško obliko, ki je nova, z novimi ritmi, s tujimi verzi in s simboli, doslej popolnoma neznanimi.

V svoji viharni dobi nam je podaril Župančič „Čašo opojnosti“, jedek cinizem in živa erotika, semintja bolna melanholija sta znak te dobe.

* * *

Malokateri naših pesnikov ima tako bogato domišljijo kot Župančič.

Mistična je često ta njegova domišljija, njegove ideje drzne.

Oni poetični blesk pa je vzel Župančič iz belokranjske narodne pesmi. (Rojen je v Beli Krajini.) Olikal pa si ga je ob narodnem pesništvu drugih slovanskih narodov, osobito ob maloruskem in češkem.

V naslednji knjigi „Čez plan“ se nam kaže Župančič bolj umerjen, izrazit.

Osobito v onih hrasnih osmerih pesmih: „Manom Josipa Murna“ nam kaže svoj razvoj.

Naivnost preproste ljudske lirike zna Župančič izražati na krasen način. Občudovanja vredne pa so njegove pesniške prisposode.

Njivo povprašuje:

Kaj je škrjančkov kmet po brazdah nasejal, da vsa prepeva mlada njiva?

Župančič je eden naših mladih, on živi in deluje z mladino, on pozna vse tisto naše neskončno hrepenenje, ki vriska danes v bleščeči luči, a jutri plaka v brezupni temini.

In spesnil nam je ono pesem mladih, ono našo marseljezo:

Mi gremo naprej,
mi gremo naprej,
mi strelci.

* * *

In vedno in vedno zopet se naslajamo ob krasoti njegove pesniške dikcije, ob bogastvu njegovih idej.

Poet je po božji volji, pesnik, kot jih je malo.
Potem nam je podaril svoje samogovore. Knjiga, kot jih najdemo malo.
In ono resno, globoko geslo si je postavil:

Kuj me življenje kuj!
Če sem kremen, se raziskrim,
Če sem jeklo, bom pel,
Če steklo, naj se zdrobim.

In v tej knjigi najdemo Župančiča, globokega temnega. Tu nam je odkril vse neizmerno bogastvo svoje duše, nam nudil globok pogled v svoj „jaz“.

Tu je mož, dozorel umetnik, s širokim obzorjem in zrelo močjo.

(Dalje prihodnjič.)

J. Ž.:

1. PLANETI - SVETOVNA NAZIRANJA.

(Nadaljevanje: Da postanemo popolni . . .)

Med neštetimi zvezdami, ki krase ob jasnih nočeh nebesni svod, opazi bistro opazovalčevo oko zvezde, ki se bistveno razlikujejo od drugih zvezd po svoji veličastni in mirni svetlobi. Če jih opazujemo dan za dnem, vidimo, da ne stojе vedno na istem mestu ampak počasi izpreminjajo stališče napram drugim zvezdam; kratko: premikajo se.¹⁾

Že stari astronomi so bili pozorni na te zvezde. Imenovali so jih planete.²⁾ Vsled oddaljenosti nekaterih planetov se ti s prostim očesom ne vidijo. Ker je bil daljnogled v starem veku nepoznan, so bili tudi nekateri planeti nepoznani. Poznali so jih le pet in sicer Merkurja, Venero, Marsa, Jupitra in Saturna. Pomotoma, kar bo bralec na drugem mestu spoznal, so prištevali v njih vrsto tudi Solnce in Luno.

Ko je leta 1610 znameniti astronom Galileo Galileji obrnil prvi svoj mogočni daljnogled proti nebu, tedaj je postal tudi pogled v neskončnost neskončen. V kratki dobi treh stoletij se je astronomija razvila v mogočno moderno astronomijo. In danes poznamo 8 velikih planetov, 28 trabantov ali satelitov³⁾ čez 800 asteroidov ali malih planetov in večje število perijodičnih kometov.

Vsa imenovana nebesna telesa tvorijo nekako družino . . . svet. Tej družini, temu sestavu pripadamo tudi mi z našo zemljo. Kako velika se nam zdi, vendar kako majhna je v vsemirju nasproti drugim planetom orjakom. Zemlja tvori le majhen člen tega čudovitega organizma. Vsa telesa, ki tvorijo naš svetovni sistem so velike važnosti za nas; potrebno je, da se z njimi natančneje seznanimo. Kar je zunaj tega obsežja pa nam je malo poznano in nam gotovo še dolgo ostane uganka. Učenjaki trdijo, da se onstran našega sveta nahajajo drugi podobni svetovi.

* * *

¹⁾ Ob tej priliki bi prijatelje narave opozoril na Jupitra, ki ga v marcu in aprilu zasledujejo lahko v ozvezdju Dvojčkov.

²⁾ Beseda planet je grškega izvora in pomeni zvezde blodilke.

³⁾ Trabrant ali satelit je nebesno telo, ki se vrti okoli planetov kakor Luna okoli Zemlje. Planet Mars ima dva trabanta, Jupiter 8, Saturn pa celo 10.

Opazujmo krasno, mogočno zvezdo — planet — ki se pokaže kmalu po solnčnem zahodu na nebu kot Večernica — kdo izmed vas je ne bi vsaj imenoma poznal. Astronomi jo pa imenujejo z lepim imenom — Venera.⁴⁾

Že iz šole nam je znano, da se vrste planeti vsi (torej tudi Zemlja) okolu Solнца. Planete, ki so bližji Solncu nego Zemlja, imenujemo notranje (Merkur, Venera), ki so bolj oddaljeni pa zunanje planete (Mars, Jupiter, Saturn).

Ko Solnce zatone opazimo na njega levi ali vzhodni strani Venero kot Večernico in je vidna le nekaj ur. V določeni dobi pa jo bomo videli kot Danico in sicer letos v oktobru in naslednjih mesecih. Vidi se nekaj ur pred solnčnim vzhodom, pozneje izgine z žarkih vzhajajočega Solнца.

Iz navedenega sklepamo, da se Venera od Solнца le malo oddalji, nikoli ne čez 48° . Dokaz je pač enostaven; v nasprotnem slučaju bi jo videli višje na nebu in dalj časa, kar se pa z istinitostjo ne ujema. Razdaljo 48° imenujemo s tujim izrazom elongacijo. Elongacija Venere je kot, ki ga tvori Solnce in planet z Zemljo. Ker je 48° le polovica poti planeta, potem bo cela pot $2 \times 48^\circ = 96^\circ$.

S prostim očesom vidimo Venero kot zvezdo prve velikosti. Vse drugačno lice pa nam pokaže v dobrem daljnogledu. V času največje elongacije se ne vidi kot popolna kroglja, ampak le polovica, kakor Luna ob času krajcev. Osvetljena ploskev je vedno obrnjena proti Solncu. Čimbolj se mu bliža planet tem manjša in ožja je njegova osvetljena podoba. Iz tega sledi, da dobiva planet luč od Solнца⁵⁾.

Medtem, ko se bliža planet Solncu, se njegova podoba večja ali njegov navidezni premer raste. Kmalu izgine opazovalcu izpred oči in se določeno dobo sploh ne vidi, ker je osvetljena ploskev obrnjena proti Solncu, nam pa kaže senčno stran, kakor Luna ob mlaju. Dogodi se, da vidimo Venero v tem slučaju in sicer ob prehodih. To bi bil majhen mrk, ker stoji planet na črti Solнца Zemlja in zakrije majhen del Solнца. Omenim naj, da so ti prehodi le redki, v vsakem stoletju se dogodi parkrat. Zadnjič smo opazovali prehod Merkurja v oktobru leta 1914.

Planet stoji takrat najbližje Zemlji in to mesto imenujemo spodnjo konjunkcijo ali Venera stoji s Solncem v spodnji konjunkciji.

Po spodnji konjunkciji se prikaže zopet kmalu, osvetljena ploskev se širi, njen navidezni premer pa postaja krajši in kmalu doseže planet največjo elongacijo 48° . Osvetljena ploskev je podobna Lunini pri zadnjem kraju. Venera se vedno bolj oddaljuje Zemlji in navidezni premer se krči, osvetljena ploskev pa se izpopolnuje v krog. Kmalu jo vidimo kot popolno krožno ploskev; takrat stoji v gornji konjunkciji. Po tej prikazni se premika dalje in isti prizori se ponavljajo večno.

Ako vse to združimo, dobimo, da izpreminja Venera svojo osvetleno obliko kakor Luna.

Po gornji konjunkciji se nam zdi, da se premika Venera od vzhoda proti zahodu. Čimbolj se oddaljuje Solncu, tem počasnejše je njeno premikanje; ko doseže elongacijo 28° obstoji navidezno. Planet je postal štacionaren. Po tem mirovanju prične zopet svojo pot, ne več v istem ampak v nasprotnem smislu, torej od zahoda

⁴⁾ V marcu opazimo takoj po solnčnem zatonu na severovzhodu Venero, v aprilu tudi kot Večernico.

⁵⁾ Tudi spektralno analitična raziskovanja dokazujejo, da dobiva Venera svetlobo od Solнца, ker slika spektruma obeh enaka.

proti vzhodu se pospešano premika. V spodnji konjunkciji izgine v žarkih Solнца in nadaljuje svojo pot pri zahodu. V razdalji 28° postane drugič štacionarna.

Po drugem mirovanju se premika zopet napredno. To se ponavlja vedno.

Podobne lastnosti opazujemo tudi na Merkurju. Razlika je le-ta, da meri največja elongacija 23° , vsled tega se planet le malo časa vidi.

Iz navedenega spoznamo glavne lastnosti planetov, ki so značilne za notranje planete:

1. Se izpreminjajo kakor Luna.
2. Od Solнца se oddalje le v majhni meri, vsled tega jih nikoli ne vidimo s Solncem v opoziciji (nasproti). Z njim stoje lahko v gornji ali spodnji konjunkciji.
3. Premikajo se neenakomerno.
4. Premikanje je dvojno: napredno in obratno.
5. Preden menjajo smeri premikanj postanejo štacionarni.

(Dalje prihodnjič.)

ALEKSANDRA: ZIMI.

Tam daleč, tam daleč za ivnimi hribi
se tiho, čarobno oglašá pomlad
kraljuje še vedno pri nas — a brez nad,
starka nam zima v ledeni kolibi.

Oj kmalu, prav kmalu, boš zima zbežala,
zbežala iz ljubljениh naših boš brd,
zavila se tesno boš v beli svoj prt,
k slovesu boš divje, bolešno ječala.

Smejali takrat se veselo ti bomo
ko morala starica iti boš proč,
ko tožno bolešno razlegal se v noč
zdivjanih viharjev bo plač monotono.

Oj kmalu, prav kmalu bo vesna spet tukaj,
priplula bo z zoro tam preko poljan,
in snežec bo beli nam zbežal raz plan
potem pa ti zima — več k nam ne prikukaj.

RAZNO.

P. BOURGET — A. KOPITAR:

ZMISEL SMRTI. (Izdala in založila Leonova družba 1918)

Leonova družba je med drugimi publikacijami za l. 1918 izdala prevod Bourget-jevega romana „Zmisel smrti“. Pozorišče, kjer se drama romana odigra, je vojna bolnica Val de Grace v ulici sv. Viljema v Parizu. Ogrodje romana tvori mišljenje in delovanje treh oseb različnega značaja. Evo kratko karekteristiko:

Okoli 45 let star kirurg-veščak Orteg se z vso vnamo poprime domoljubnega dela na kliniki v ulici sv. Viljema. V svoji stroki je dosegel najvišjo čast, čast znanstvenika, da so ga ljudje imenovali kneza znanosti. To je tudi zaslužil, saj je sam nazival kirurško vedo „sveta kirurgija“. Vse drugačni pa so bili njegovi nazori. Ne priznava, da bi bilo kaj božjega na svetu, ravnotako malo tudi v človeku. Nadnaravno in posmrtno življenje pri njem sploh ne eksistira. Je popoln fenomenist in materialist, ki ne veruje družega, kar mu nudi izkustvo in materija. Ker ne najde utehe v svoji neozdravljivi bolezni — imel je namreč trebušnega raka — in ne more zaslediti v svojem trpljenju in umiranju nobenega zmisla, se končno z morfijem zastrupi. — Ortegu po vsem mišljenju podobna je tudi njegova žena Katarina. Bila je hči v medicini znanega zdravnika-fiziologa Malfan Trevisa. 20 let mlajša od svojega moža, ga ni poročila zgolj iz ljubezni, ampak le bolj radi njegove slave, genialne sile njegove osebnosti in spoštovanja, ki ga je užival kot znanstvenik. V začetku je bila pripravljena iti s svojim možem v smrt, izvršiti samomor, a svojo strašno zmožo spozna na svojem bratrancu Galiku. Polagoma se je začela bolj in bolj odtujevati od samomorilnega nahlepa. Njen bratranec poročnik Galik je bil v prvih mesecih svetovne vojne ranjen na glavi in prišel po priporočilu nekega zdravnika kot pacient na Ortegovo kliniko.

Ni se bal trpljenja in se strašil pred smrtjo, globoko prepričan, da je storil svojo domoljubno dolžnost in da je On, ki mu nalaga to gorje gospodar nad njegovim življenjem in smrtjo.

Ne boji se umreti, saj je prepričan, da ima njegovo trpljenje in smrt misel, namreč če jo daruje v blagor domovine. Trpljenje Galikovo je na mlado ženo vplivalo bolj in bolj, in ko je prišel odločilen čas, da žrtvuje svoje življenje z Ortegovim, spozna pomen življenja in se posveti bolniški strežbi na Ortegovi kliniki. Skoro istočasno zapustita dol solza dva moža različnih značajev in nazorov: Orteg neomajen v svojem pesimističnem mišljenju, se zastrupi, Galik pa prepričan, da ga po kratkem zemskem življenju čaka boljše, večno, udano v Bogu umre. Katarina, ki je ostala sama, je pač zalovala za svojim možem in bratrancem, vendar jo je bodrila zavest, da vrši svojo dolžnost v blagor domovine kot bolniška strežnica, česar se je še z večjo vnamo poprijela.

Paul Bourget (izg. Pol Buržé) je bil rojen 2. septembra 1852 v Amiensu. Njegov oče je bil učen matematik in šolnik. Gimnazijo je Bourget obiskoval v Clermont-Terrand, visoke šole pa v Parizu. Najprej se je posvetil profesuri, kar je pa kmalu opustil. — Kot pesnik ni dosegel posebnih uspehov, zato je tembolj zaslovel kot pisatelj psiholoških romanov. Izdal je več romanov, izmed katerih nam je znan prevod A. Kalana: Razporoka (l. 1914). L. 1894. ga je francoska akademija znanosti imenovala svojim članom, kakoršno čast dosežejo le tisti, ki so se prav posebno odlikovali na polju znanosti in vede.

Bolhar Alojzij.

ROŽNO OLJE.

(Po bolgarski narodni pripovedki.)

V večjih mestih rabijo premožnejši ljudje rožno olje, da se z njim mazilijo, ali škrope oblačila.

Velik del Balkanskega polotoka zavzema Bolgarija. Prebivalci se pečajo po večini s pridelovanjem rožnega olja. Zato imajo v Bolgariji obširne poljane, kjer goje vrtnice raznih boj, največ pa bele, rdeče in rumene. Vrtnice so pa dobili takole:

Turški bog, Alah, se je naveličal posvetnega življenja in se napotil v nebesa. Zajahal je osla, poleg sebe je pa imel božjega poslanca, nadangelja Gabrijela. Jezdil je nad Bolgarijo. Na potovanju so se vsi potili in ker si niso brisali potu, je le ta padal na bolgarska tla.

Kamor so padale Alahove potne kapljice, povsod tam so zrastle rdeče vrtnice. In ker se je Alah najbolj potil, je še dandanes v Bolgariji največ rdečih vrtnic.

Tudi nadangel Gabrijel se je potil. Kamor so padle Gabrijelove potne kapljice, povsod tam so zrasle rumene vrtnice.

Potil se je tudi osel, ki je nosil svojega gospodarja. Kamor so padle oslove potne kapljice, povsod tam so zrasle bele vrtnice.

Tako pripovedka o rožnem olju, ki je svetovno znano in donaša Bolgarom obilo dobička.

Alojzij Bolhar.

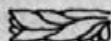

ORKESTER.

Ustanovili smo orkester, ki je pa žalibog nepopoln, ker je več inštrumentov nezasedenih. Priporoča se onim, ki imajo veselje do godbe, naj se poprimejo teh inštrumentov (viole, čela, basa, flavte, klarineta i. dr.) Ker igrajo te inštrumente večinoma tovariši IV. letnika, ki pa bodo odšli koncem šol. leta iz zavoda, bi orkester prihodnje leto popolnoma onemogel. Tovariši in tovarišice, oprimate se teh inštrumentov, v poznejšem življenju Vam bode to gotovo koristilo, posebno še zato ker se pri nas ne goji teh predmetov tako kakor bi bilo želeti, zato pa imamo take težave, kadar se sestavlja kje kak orkester.

Organizacija ima na razpolago violo, čelo, flavto in klarinet. Oni, ki bi imel veselje do katerega izmed teh inštrumentov ga lahko dobi.

Priglasite se torej vsi oni, ki še niste pri orkestru, a čutite zato veselje in zmožnost.

KNJIŽNICA.

Organizacija si je ustanovila tudi svojo knjižnico, ki bode obsegala beletristične knjige zato kupuje tudi antikvarične knjige, hvaležno pa sprejema podarjene.

Pred kratkim je potoval tovariš Prosenc, kot delegat OLU (organizacije ljubljanskega učiteljskega združenja) v Zagreb in Beograd, da organizira in spoji v skupno zvezo vse jugoslovanske učiteljske organizacije, to je predvsem za izdajanje skupnega časopisa, zaradi počitniške zveze in medsebojne korespondence. V Zagrebu se mu je delo posrečilo, ker pa v Beogradu še niso otvorene šole ni mogel še nič pozitivnega izvesti.

V vsakem letniku kroži vsak teden par izvodov „Učitelj. tovariša“, da ga čitajo oni, ki se za stvar zanimajo.

Ker vlada med nami še neka čudna mlačnost je določila org. za svoje člane nagrado v znesku 100 K za 3 najboljše spise, in sicer:

Za najboljši pedagoški spis	30 K
„ „ literarni „	30 „
„ „ glasbeni (kompozicijo)	40 „

Spisi, ki so lahko poljubnega obsega, se naj izročé do konca maja.

Ker je odpotoval naš dosedajni g. prof. Vesenjani v Narodno Veče v Beograd se mu je priredila v torek 25. febr. poslovilna slavnost. Naš mladi umetnik Pengov, učenec IV. raz. tukajšne vadnice je napravil umetniško dovršen portret g. prof.

G. prof. se je ginjen zahvalil za prireditev in končal svoj govor z besedami, da odhaja od nas le telesno, duševno pa ostane vedno med nami.

G. profesorju pa kličemo še enkrat v slovo: „Obilo sreče na težavnem in odgovornem mestu“!

